

ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРАВОВА ПЛАТФОРМА УЧАСТІ ПРОКУРОРА В СУДІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Ольховська Анна - студентка Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

Канцір Володимир - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

Статья посвящена изучению деятельности работников органов прокуратуры Украины во время пересмотра судебных решений в апелляционном порядке. Выделенные требования оформления апелляционной жалобы и сроки ее подачи. Проработан иностранный опыт, который поможет более детально изучить данный вопрос.

В статье рассмотрена проблематика участия работников органов прокуратуры Украины в производствах судов апелляционной инстанции. Кроме того, проанализированы иностранный опыт Англии и Уэльса, а именно установлено процедуру пересмотра судебных решений в апелляционном порядке. Проанализированы и указано, что английская система судопроизводства предоставляет ли не самые широкие в мире возможности для пересмотра решений судебных органов.

Ключевые слова: прокурор, органы прокуратуры Украины, уголовное производство, пересмотр судебных решений, апелляционная жалоба.

The article is devoted to the study of the activities of the staff of the prosecutor's office of Ukraine during the review of court decisions in appeal proceedings. The requirements for processing an appeal and the timing of its filing are set. A worked out foreign experience that will help you to study this issue in more detail.

The article deals with the problems of participation of employees of the prosecutor's office in the proceedings of appellate courts. In addition, the foreign experience of England and Wales has been analyzed, in particular, the procedure for reviewing court decisions in an appeal procedure has been clarified. It has been analyzed and noted that the English justice system offers the world's largest opportunities to review judgments.

The current Ukrainian legislation does not regulate all the nuances that arise in practice when reviewing judgments. It is concluded that taking into account the importance of the role of the prosecutor in criminal proceedings, it is necessary to improve the national criminal-procedural law. The efficiency of the implementation by the prosecutor of the powers in this area is ensured by the qualitative preparation of the appeal. To do this, it is necessary to comprehensively and systematically monitor the sentences and decisions made in similar criminal proceedings and the court decisions placed in the Unified State Register.

The organs of the prosecutor's office of Ukraine form an integral system. In this regard, the current Criminal Procedural Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office" define the principles and procedure for their activities. It should be noted that the appeals against decisions are guaranteed, first of all, by the Constitution of Ukraine.

The stage of appeal proceedings commences from the moment the appeal file is lodged with the court and ends with its consideration and the ruling of the court decision. This stage of the process is possible only in case of appeal of a court decision by at least one of the participants in the trial. The purpose of the appeal

proceedings is to establish a court decision of the court of first instance, and in some cases to re-examine the criminal case in full or in part. That is why the participation of the prosecutor in proceedings for review of court decisions is important. The prosecutor as a public prosecutor protects and defends the rights and interests of the state.

During the court of appeals, the prosecutor must be governed by applicable law. We believe that the limits of the prosecution are the actual circumstances of the case, which are subject to specific norms of the criminal law and established on the basis of evidence collected and investigated in the manner prescribed by law. The prosecutor's proposal regarding the type and size of punishment is not covered by this concept.

Key words: prosecutor, prosecutor's offices of Ukraine, criminal proceedings, review of court decisions, appeal.

Articolul este dedicat studiului activităților angajaților autorităților procuraturii din Ucraina în timpul examinării hotărârilor judecătorești în apel. Cerințe evidențiate pentru depunerea unui recurs și momentul depunerii acestuia. Experiența străină dezvoltată va ajuta la studierea acestei probleme în detaliu.

Articolul examinează problemele privind participarea procurorilor din Ucraina la ședințelor Curților de apel. În plus, a fost analizată experiența străină din Anglia și Țara Galilor, și anume, a stabilit o procedură de revizuire a hotărârilor judecătorești în apel. S-a analizat și subliniat că sistemul judiciar anglo-saxon prevede cele mai extinse posibilități de revizuire a deciziilor judecătorești în lume.

Cuvinte cheie: procuror, organele procuraturii din Ucraina, proceduri penale, revizuirea hotărârilor judecătorești, cerere de apel.

Постановка проблеми. На шляху становлення України як правової демократичної держави суттєвих змін та реформ зазнали органи прокуратури України. Правовий статус працівників органів прокуратури України регламентується не лише Конституцією України, однойменним Законом, але й Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК), іншими нормативними актами. Незважаючи на це, питання участі прокурора під час перегляду судових рішень в апеляційному порядку не є детально врегульованим на сьогодні. Від діяльності співробітників органів прокуратури України залежить рівень законності підтримання публічного обвинувачення в суді.

Аналіз досліджень та публікацій. Окремими аспектами участі прокурора у перегляді судових рішень в апеляційному порядку присвячені наукові праці таких вчених-теоретиків: Б.Г. Бардамова, Т.В. Варфоломеевої, І.В. Вернідубова, Ю.М. Грошевого, М.В. Давидова, В.Т. Малайренка, О.Р. Михайленка, М.М. Михеєнка, В.І. Мариніва, Г.М. Омеляненко, М.І. Сірого, О.О. Сухової, В.І. Теремецького, І.Я. Фойницького, О.Г. Шило тощо. Проте, обрана проблематика на сьогодні досліджена фрагментарно.

Метою даної статті є обстеження сутності процесуальної участі прокурора у перегляді судових рішень в апеляційному порядку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В Україні діє прокуратура, яка здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [1].

Чинний КПК містить чимало новацій щодо завдань і повноважень прокурора в контрольних стадіях кримінального провадження, зокрема, апеляційній і касаційній, які потребують теоретичного і практичного осмислення [2, с. 212].

Справедливе вирішення кримінально-правового конфлікту ставить перед юридичною наукою завдання щодо зменшення кількості слідчих і судових помилок та пошуку шляхів їх виправлення. Найпоширенішим у сучасному світовому судочинстві способом виправлення таких помилок є апеляційне оскарження будь-якого судового рішення, що не набрало чинності, в суді вищої інстанції (апеляційному суді). Саме апеляційна інстанція має забезпечити постановлення і виконання законних та обґрунтованих судових рішень, а також вжит-

тя своєчасних заходів, спрямованих на виправлення помилок, допущених на попередніх стадіях кримінального судочинства [3, с. 15].

Як зазначає проф. І. Я. Фойницький: «Задача апеляційної інстанції – це надання новим розглядом судовому вироку додаткової гарантії справедливості, яка забезпечується шляхом залучення до участі у справі вищестоящего суду, досконаліше пізнання і більша досвідченість якого розглядається як подальше забезпечення інтересів правосуддя». По-друге, апеляція – це уніфікована форма звернення до апеляційного суду з метою перегляду рішення місцевого суду, який розглянув справу. По-третє, апеляцію розглядають як привід до початку апеляційного провадження; по-четверте, як спосіб перевірки судових рішень [4, с. 228].

Ініціюючи перегляд судових рішень у кримінальному провадженні і беручи участь у провадженні на цих стадіях, прокурори можуть за наявності підстав продовжувати підтримання публічного обвинувачення, яке вони розпочали в судах першої інстанції. Це, зокрема, стосується спроб домогтися скасування виправдувальних вироків і прийняття інших процесуальних рішень, які погіршують становище обвинувачених і виправданих, особливо якщо консолідовану, позицію з цих питань займають як державні обвинувачі, так і представники прокуратур вищого рівня, які беруть участь у розгляді справ судами апеляційної і касаційної інстанцій. Проте у разі, коли йдеться про скасування обвинувального вироку і закриття провадження з реабілітуючих підстав, важко говорити про підтримання обвинувачення. Це можна розглядати як певну аналогію відмови від обвинувачення, хоча і не в суді першої інстанції, а в іншій процесуальній ситуації. У судах апеляційної і касаційної інстанції прокурор також сприяє виконанню вимог закону про всебічний, повний, об'єктивний розгляд справи та постановленню судових рішень, що ґрунтуються на законі з певною правозахисною спрямованістю [2, с. 212].

У світовому судочинстві існує два види апеляційного провадження: повна апеляція та неповна апеляція. Для повної апеляції характерні такі ознаки: повторне дослідження доказів у повному обсязі; надання суду нових

доказів; відсутність права на повернення справи до суду першої інстанції; ухвалення нового рішення або залишення рішення суду першої інстанції без зміни. Відмінність неповної апеляції від повної полягає у забороні посилаючись на нові докази, не розглянуті судом першої інстанції; обмеженості дослідження доказів, що в цілому заснована на аналізі письмових доказів; можливості повернення справи до суду першої інстанції для нового розгляду її по суті прийнятого рішення.

Право на перегляд судового рішення у наукових працях розглядається як невід'ємна складова права на захист. Крім того, як слушно вказує В. І. Маринів, зазначене положення є міжнародним стандартом, оскільки гарантувати справедливість судового рішення неможливо без забезпечення права зацікавленої особи на його перевірку іншим складом суду. Так, згідно зі ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та п. 5 ст. 15 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права кожен, кого засуджено за вчинення злочину, має право на перегляд його справи вищестоящим судом [4, с. 227].

Відповідно до ст. 392 КПК – в апеляційному порядку можуть бути оскаржені судові рішення, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, а саме: 1) вирoki; 2) ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру; 3) інші ухвали у випадках, передбачених Кодексом [5].

У процесі аналізу законодавчих актів, що визначають діяльність прокуратури, на сучасному етапі постає запитання: подання апеляції – це право чи обов'язок прокурора? На думку В. Молдована, прокурор у силу принципу публічності зобов'язаний реагувати на кожен необґрунтований і незаконний вирок та подати апеляцію на судові рішення незалежно від того, чиї інтереси порушуються. Водночас у КПК подання апеляції розглядається як право прокурора, що не повною мірою відповідає його завданням на стадії кримінального судочинства [6, с. 77].

Вирок суду першої інстанції на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим може бути оскаржений в

апеляційному порядку прокурором виключно з підстав затвердження судом угоди у кримінальному провадженні, в якому згідно з частиною третьою статті 469 цього Кодексу угода не може бути укладена. Вирок суду першої інстанції на підставі угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості може бути оскаржений обвинуваченим, його захисником та прокурором виключно з підстав: призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно з частиною четвертою статті 469 цього Кодексу угода не може бути укладена [5].

Іноді внесення апеляції саме прокурором має вирішальне значення, оскільки учасники судочинства, навіть за наявності для цього підстав, не завжди використовують своє право на оскарження вироку, ухвали чи постанови суду, дбаючи про власні інтереси у справі. Отже, в разі порушення норм процесуального або матеріального права прокурор зобов'язаний своєчасно реагувати на незаконні судові рішення шляхом внесення апеляції з метою виконання покладеної на нього законом правозахисної функції, зміст якої полягає у захисті й відновленні порушених прав громадянина та людини, інтересів держави і суспільства. Механізм реалізації цієї функції полягає в тому, що прокурор протягом строків, відведених на оскарження судових рішень, які не набрали законної сили, повинен ознайомитись із ними та матеріалами судового слідства, апеляціями інших учасників процесу, подати письмові зауваження або заперечення щодо них, своєчасно внести апеляцію на кожне незаконне судові рішення та взяти участь у розгляді кримінальної справи в апеляційному суді. На перший погляд жодних перешкод у реалізації прокурором своїх повноважень та виконанні покладеної на нього правозахисної функції не виникає. Однак аналіз законодавчої регламентації порядку внесення прокурором апеляції свідчить про наявність комплексу проблемних питань [3, с. 16].

Відповідно до ст. 395 КПК – апеляційна скарга, якщо інше не передбачено цим Кодексом, може бути подана: 1) на вирок або ухвалу про застосування чи відмову у застосуванні

примусових заходів медичного або виховного характеру – протягом тридцяти днів з дня їх проголошення; 2) на інші ухвали суду першої інстанції – протягом семи днів з дня її оголошення; 3) на ухвалу слідчого судді – протягом п'яти днів з дня її оголошення. Протягом строку апеляційного оскарження матеріали кримінального провадження ніким не можуть бути витребувані із суду. У цей строк суд зобов'язаний надати учасникам судового провадження за їх клопотанням можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження [5].

Не менш проблемне питання визначення поняття «прокурор, який затвердив обвинувальний акт». Єдності думок науковців та практиків щодо цього терміна на сьогодні не існує. Відтак, правозастосовувачі можуть тлумачити вказане поняття на власний розсуд. На нашу думку, цілком очевидним є те, що прокурором, який затвердив обвинувальний акт, слід вважати конкретну фізичну особу, яка відповідно до своїх функціональних обов'язків була наділена у встановленому законом порядку правом на затвердження обвинувального акта у конкретній кримінальній справі. Існує також протилежний підхід: апеляцію може вносити прокурор, який на даний час обіймає відповідну посаду, що надає йому право на затвердження обвинувального акта. Але в кримінальній справі, що є предметом розгляду в апеляційному суді, обвинувальний акт затверджував інший прокурор, який на даний час відповідну посаду вже не обіймає. Отже, неоднозначне тлумачення встановлених законодавчих вимог потребує визначення певних дефініцій. Вирішення цього правового конфлікту можливе за умови внесення відповідних змін до КПК та Закону України «Про прокуратуру», в яких має бути чітко виписано поняття «прокурор, який затвердив обвинувальний акт», або вилучення такої процесуальної фігури з кола прокурорів – суб'єктів апеляційного оскарження взагалі.

У цьому контексті заслуговує на увагу досвід іноземних держав. Зокрема, Кримінально-процесуальний кодекс ФРН на відміну від вітчизняного законодавства не містить будь-яких обмежень щодо кола прокурорів, які мають право на оскарження [7, с. 14].

При затвердженні обвинувального акта прокурор діє відповідно до власних внутрішніх переконань і, за логікою, має право відстоювати власну точку зору. Обмеження прокурора, який затвердив обвинувальний акт, позицією, яку займав публічний обвинувач в суді першої інстанції, часто призводить до негативних наслідків. Наприклад, у разі помилкової позиції прокурора, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, права на внесення апеляції на незаконне та необґрунтоване рішення суду позбавлений кожен із цих прокурорів. Отже, існуюче становище унеможливорює виправлення помилок, допущених при розгляді справи судом першої інстанції, та суперечить загальним засадам судочинства [3, с. 16].

Подання апеляційної скарги на вирок або ухвалу суду зупиняє набрання ними законної сили та їх виконання, крім випадків, встановлених КПК. Подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді зупиняє набрання нею законної сили, але не зупиняє її виконання, крім випадків, встановлених КПК. Якщо апеляційну скаргу подано обвинуваченням, щодо якого судом ухвалено вирок за результатами спеціального судового провадження, суд поновлює строк за умови надання обвинуваченням підтвердження наявності поважних причин, передбачених статтею 138 цього Кодексу, та надсилає апеляційну скаргу разом із матеріалами кримінального провадження до суду апеляційної інстанції з дотриманням правил, передбачених статтею 399 КПК [5].

Варто також проаналізувати законодавчий досвід Великої Британії, а саме – Англії і Уельса. Перегляд судових рішень здійснюється в формі апеляційного провадження, а також при повторному розгляді справи судом (retrial). Апеляційний перегляд рішення магістратського суду здійснює Суд корони (Crown Court) або Високий суд (High Court). Апеляційний перегляд рішень Суду корони здійснює апеляційний суд. Апеляційний перегляд рішень Суду корони здійснює апеляційний суд [8].

Повторний розгляд справи судом може відбутися в разі винесення магістратским судом або Судом корони виправдувального вироку, заснованого на доказах, які були сфальсифіко-

вані, а також в разі допущення інших істотних порушень закону.

Крім того, нагляд за законністю і обґрунтованістю вироків судів Англії та Уельсу здійснюють і інші органи, зокрема Королівська комісія (Royal Commission) і Комісія з перегляду кримінальних справ (Criminal Cases Review Commission). Завданням цих комісій є перевірка судових рішень з метою виявлення допущених судових помилок, що вплинули на законність і обґрунтованість вироку, і ініціювання в разі їх виявлення перегляду справи апеляційним судом.

За твердженням Г. Слаппера, англійська система судочинства надає чи не найширші у світі можливості для перегляду рішень судових органів [9, с. 317].

Комісія з перегляду кримінальних справ (Criminal Cases Review Commission) має право направити справу, рішення по якій виніс магістратський суд, для здійснення його перегляду в Суд корони, в цьому випадку Суд корони не може прийняти рішення більш суворе, ніж рішення магістратського суду.

Апеляційний суд самостійно може направити справу до Комісії з перегляду кримінальних справ для проведення службового розслідування, яка зобов'язана доповісти суду про його результати. Комісія наділена повноваженнями з проведення розслідування і призначення слідчих для його здійснення. Стадія виконання вироку пов'язана з вирішенням питань, що виникають у зв'язку з призначенням обвинуваченому певного виду та міри покарання. Деякі автори не виділяють її як окрему стадію кримінального процесу [10, с. 49].

Більшість науковців вважає, що участь прокурора в судовому розгляді кримінальних справ в усіх судових інстанціях обов'язкова. Адже це впливає із загальних норм Конституції України. Ми поділяємо таку точку зору, оскільки підтримання державного обвинувачення здійснюється не лише в суді першої інстанції. Саме від результатів розгляду кримінальної справи в суді апеляційної інстанції залежить набуття судовим рішенням першої інстанції законної сили, а отже, і завершення прокурором процесу підтримання державного обвинувачення. На нашу думку, відсутність

у КПК прямої вказівки на обов'язкову участь прокурора при розгляді справи в суді апеляційної інстанції порушує принцип змагальності та диспозитивності, на яких ґрунтується правосуддя.

Прокурор в апеляційній інстанції, зокрема, має право висловлювати власну думку щодо заявлених клопотань, обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження; за необхідності допитує підсудного, свідків, ставить запитання експерту, а також виступає в судових дебатах, висловлюючи власні міркування щодо оскарженої частини вироку та з приводу поданих апеляцій. Знову ж таки, не маємо відповіді на запитання: чи обмежений прокурор, який бере участь у судовому засіданні апеляційної інстанції, позицією прокурора, який брав участь у суді першої інстанції при вчиненні зазначених дій? Прокурор, який бере участь у розгляді справи в апеляційній інстанції, не може виходити за межі обвинувачення, яке підтримував прокурор у суді першої інстанції. На нашу думку, вказане положення знижує активність та ініціативність прокурорів в апеляційному провадженні і тому потребує відповідного дослідження та врегулювання [11, с. 106].

Висновки. Відповідно до чинного КПК, прокурор наділений правом подачі апеляційної скарги, зміст та строки подачі якої закріплені законодавством. Звертаючись до суду про перегляд судових рішень, прокурор, насамперед, представляє та захищає не свої власні, а державні інтереси. Питання участі прокурора в апеляційному провадженні не є всебічно вивченим на сьогодні. Сучасне чинне кримінально-правове законодавство у сфері перегляду судових рішень варто було б вдосконалити, беручи до уваги іноземний досвід та практику. Вважаємо, що реформування правоохоронних органів потрібно проводити більш структуризовано та логістично.

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України, від 28 червня 1996. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 17.02.2019).
2. Долежан В. В. Завдання і порядок участі прокурора в перегляді судових рішень в кримінальних справах. *Правове життя сучасної України*: матер. міжнар. наук. конференції. Одеса: Фенікс. 2013. С. 212–215.
3. Середа Г. П. Проблемні аспекти участі прокурора у перегляді судових рішень в апеляційному порядку. *Судова апеляція*. 2009. № 3. С. 14–21.
4. Годуєва К. І. Участь прокурора у перегляді судових рішень у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 227–231.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 17.02.2019).
6. Молдован В. В. Кримінальний процес України: навч. посіб. Київ: Інститут післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2004. – 367 с.
7. Косюта М. В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної держави: Автореф. дис. др. юрид. наук. Харків: Право. 2002. С. 14–15.
8. The Judicial System of England and Wales- A visitor's guide. URL: <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2016/05/international-visitors-guide-10a.pdf> (дата звернення: 19.02.2019)
9. Slapper G. The English Legal System / Gary Slapper, David Kelly Routledge. Taylor & Francis Group. Fifteenth Edition. London; New York, 2014–2015. 772 p.
10. Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств: навч. посібник. Москва: Зерцало. 2002. 528 с.
11. Омеляненко Г. М. Загальні умови апеляційного провадження в кримінальному судочинстві України та шляхи його узгодження з міжнародними стандартами. *Міжнародне право і національне законодавство*. Київ: КиМУ. 2003. № 3. С. 104–114.